

25-Oktyabr, 2025-yil

**NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA MOTAM BILAN BOG‘LIQ LEKSIK  
BIRLIKLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI**

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ  
ЕДИНИЦ, СВЯЗАННЫХ С ТРАУРОМ В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ  
ЯЗЫКАХ**

**LINGUOCULTUROLOGICAL STUDY OF LEXICAL UNITS RELATED TO  
MOURNING IN GERMAN AND UZBEK LANGUAGES**

**Zamira Xusanova Ma'rufjon qizi**

---

**Annotatsiya** *Ushbu tezisda nemis va o‘zbek tillarida motam hodisasi bilan bog‘liq leksik birliklarning lingvokulturologik jihatlari har tomonlama tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki xalqning o‘lim, yo‘qotish va motam jarayoniga bo‘lgan munosabatini tildagi leksik birliklar orqali aniqlash, shuningdek, ularning madaniy, diniy hamda psixologik asoslarini ochib berishdan iboratdir. Ushbu tezisda motamga oid so‘z va iboralar semantik, ramziy va konnotativ jihatdan solishtirilib, ular orqali milliy mentalitet, diniy e‘tiqod, ijtimoiy qadriyatlar va xalq tafakkurining o‘ziga xos jihatlari yoritiladi. Nemis va o‘zbek xalqlari madaniyatida motam tushunchasining tildagi ifodalanish usullari, leksik vositalarning ma‘no qatlamlari, ularning diniy hamda ijtimoiy kontekstda qo‘llanilishi lingvokulturologik tahlil asosida izohlanadi. Tadqiqot natijalari tillararo madaniy tafakkurni anglash, tarjima jarayonida milliy o‘ziga xoslikni saqlash va kontrastiv lingvistika sohalarida amaliy ahamiyatga ega.*

**Kalit so‘zlar:** *motam, lingvokulturologiya, leksik birlik, madaniyat, semantika, diniy qadriyatlar, milliy mentalitet, madaniyatlararo tafakkur.*

---

---

**Аннотация:** *В настоящем тезисе проводится всесторонний лингвокультурологический анализ лексических единиц, связанных с понятием траура в немецком и узбекском языках. Основная цель исследования заключается в выявлении отношения двух народов к смерти, утрате и трауру через языковые средства, а также в раскрытии их культурных, религиозных и психологических основ. В данной работе лексика, относящаяся к траурной тематике, рассматривается с точки зрения семантики, символики и коннотаций, что позволяет определить особенности национального менталитета, религиозного мировоззрения и культурных традиций народов. Особое внимание уделено сравнению способов выражения траурных понятий в немецком и узбекском языках, анализу их семантических оттенков и культурных контекстов. Результаты исследования имеют теоретическую и практическую ценность в области контрастивной лингвистики, межкультурной коммуникации и переводоведения.*

---

**Ключевые слова:** *траур, лингвокультурология, лексическая единица, культура, семантика, религиозные ценности, национальный менталитет, межкультурное мышление.*

---

**Abstract:** *This thesis provides a comprehensive linguoculturological analysis of lexical units related to the concept of mourning in German and Uzbek languages. The main objective of the research is to identify the attitudes of both nations toward death, loss, and mourning through linguistic means, as well as to explore their cultural, religious, and psychological foundations. In this study, mourning-related vocabulary is analyzed from semantic, symbolic, and connotative perspectives to reveal the national mentality, religious worldview, and social values reflected in language. The thesis also compares how mourning is expressed linguistically in German and Uzbek, examining semantic nuances, cultural contexts, and the spiritual meanings embedded in these lexical items. The findings of the study contribute to a deeper understanding of intercultural cognition and have practical value for contrastive linguistics, translation studies, and cross-cultural communication.*

**Keywords:** *mourning, linguoculturology, lexical unit, culture, semantics, religious values, national mentality, intercultural cognition.*

---

Til bu insoniyat madaniyatining eng muhim ko‘zgusi bo‘lib, u xalqning dunyoqarashi, ruhiyati, diniy e‘tiqodi hamda tarixiy tajribasini o‘zida mujassam etadi. Har bir tildagi leksik birliklar xalqning hayot tarzini, urf-odatlarini, ijtimoiy qadriyatlarini va madaniy tafakkurini ifoda etuvchi vositadir. Shu jihatdan qaralganda, motam (ya‘ni o‘lim, yo‘qotish va qayg‘u bilan bog‘liq holatlar) har bir millat tilida o‘ziga xos ramziy, diniy va ma‘naviy mazmunga ega.

Nemis va o‘zbek xalqlarining motamga munosabati tarixiy, diniy va madaniy omillar asosida shakllanib kelgan. O‘zbek xalqida motam marosimlari islom dini qadriyatlari, sabr-toqat va jamoaviy birdamlik g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lsa, nemis madaniyatida bu holat xristiancha e‘tiqod, shaxsiy iztirob va ruhiy tinchlikni topish jarayoni orqali ifodalanadi. Shu sababli, har ikki xalq tilida motamga oid leksik birliklarni o‘rganish ularning milliy mentaliteti, hissiy kechinmalari va dunyoqarashini anglash uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

Lingvokulturologiya fani tilni xalq madaniyatining ifodachisi sifatida o‘rganadi. Bu yo‘nalish til birliklarini nafaqat grammatik va semantik jihatdan, balki ularning orqasida turgan madaniy kod, ramziy ma‘no va hissiy mazmun orqali tahlil qiladi. Shunday ekan, motam leksikasini lingvokulturologik jihatdan tadqiq etish orqali biz xalq tafakkurida o‘lim va yo‘qotish hodisalariga nisbatan shakllangan qarashlarni, diniy e‘tiqodlar ta‘sirini va madaniy qadriyatlarning tildagi ifodasini chuqurroq anglash imkoniga ega bo‘lamiz.

Mazkur tezisda nemis va o‘zbek tillarida motam bilan bog‘liq so‘z va iboralar qiyosiy tahlil qilinadi, ularning semantik o‘xshashlik va farqlari, madaniy konnotatsiyalari hamda ramziy ma‘nolari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ikki xalq madaniy tafakkuridagi

o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlashga, tarjima jarayonida milliy o‘ziga xoslikni saqlashga va madaniyatlararo kommunikatsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Til xalqning madaniy ruhini, tarixiy xotirasini, diniy qadriyatlarini va ijtimoiy tafakkurini o‘zida mujassam etuvchi noyob hodisadir. Har bir til xalqning hayot falsafasi, hissiy kechinmalari va dunyoqarashini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan, motam insoniyat hayotining ajralmas qismi sifatida – tilda milliy ruh, diniy e‘tiqod va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan murakkab lingvokulturologik fenomen hisoblanadi.

Motam leksikasining lingvokulturologik jihatdan o‘rganilishi xalq tafakkuridagi o‘lim, yo‘qotish, sabr-toqat va ehtirom tushunchalarini til orqali anglash imkonini beradi. Har bir millat bu holatni o‘z madaniyati, diniy e‘tiqodi va ijtimoiy an‘analaridan kelib chiqib ifodalaydi<sup>2</sup>. Shu sababli, o‘zbek va nemis tillaridagi motamga oid birliklarni tahlil qilish ikki xil madaniyatdagi hissiy kechinmalar, diniy ramzlar va ijtimoiy qadriyatlarni qiyosiy tarzda ko‘rsatishga yordam beradi.

O‘zbek madaniyatida motam holati chuqur diniy va ma‘naviy mazmunga ega bo‘lib, islomiy e‘tiqod asosida shakllangan. “Motam tutmoq”, “azador bo‘lmoq”, “ta’ziya bildirmoq”, “duo qilmoq”, “marhuma”, “marhum”, “sabr-toqatli bo‘lmoq” kabi birliklar xalqning diniy qarashlari, Allohga tavakkal qilish, marhumni hurmat bilan xotirlash va sabr bilan yo‘qotishga chiday olish qadriyatlarini ifodalaydi.

Motam marosimlari o‘zbek xalqining ma‘naviy birdamligi va ijtimoiy solidaritetini ko‘rsatuvchi muhim an‘anadir. “Qirq kechasi”, “yilligi”, “ta’ziya uyi” kabi iboralar motam marosimlarining diniy va ijtimoiy jihatlarini yoritadi. Ushbu jarayonlarda marhum ruhiga bag‘ishlab Qur‘on tilovat qilish, sadaqa berish, jamoaviy duo o‘qish kabi urf-odatlar xalqning e‘tiqodiy qadriyatlarini namoyon etadi.

O‘zbek tilida motam leksikasi, asosan, diniy kontekstda qo‘llanadi. Bu holat xalq tafakkuridagi “o‘lim hayotning davomiyligi, ruhning boqiyliqi” g‘oyasi bilan uzviy bog‘liq. Shu bois o‘zbek tili motamni faqat yo‘qotish emas, balki ruhiy sabr, Allohning irodasini qabul qilish va duoning qudrati sifatida ham talqin etadi.

Nemis madaniyatida motam tushunchasi, asosan, shaxsiy iztirob, ichki kechinma va ruhiy osoyishtalikni izlash bilan bog‘liq. Nemis tilidagi **Trauer** (motam), **Beileid** (hamdardlik), **Begräbnis** (dafn marosimi), **Verlust** (yo‘qotish), **Abschied** (xayrlashuv), **Himmel** (osmon, jannat) kabi birliklar xristian diniy an‘analari va g‘arbiy individualistik tafakkur asosida shakllangan<sup>3</sup>.

Nemis xalqi uchun motam - bu jamoaviy yig‘in emas, balki insonning o‘zi bilan, o‘z xotirasi va his-tuyg‘ulari bilan qoladigan ruhiy jarayondir. Xristian e‘tiqodida o‘lim “ruhning osmonga ko‘tarilishi” sifatida talqin qilinadi, shu bois “Himmel” (osmon) so‘zi motam leksikasida jannat, umid va tinchlik ramzi sifatida keng qo‘llanadi.

---

<sup>2</sup> Абдурахмонова М. Til va madaniyat o‘zaro aloqadorligi masalalari. – T.: Fan nashriyoti, 2019. – B. 128.

<sup>3</sup> Кунин А.В. Фразеология современного немецкого языка. – М.: Высшая школа, 2005. – С. 480.

Nemis tilidagi motamga oid so‘zlar ko‘pincha poetik yoki diniy matnlarda uchraydi. Masalan, “Mein herzliches Beileid” (chin yurakdan hamdardman), “Ruhe in Frieden” (tinchlikda yotsin) kabi iboralar hamdardlik va tinchlik ramzidir. Ushbu iboralar nemis xalqining o‘limni hayotning tabiiy bosqichi sifatida qabul qilishini aks ettiradi.

Nemis va o‘zbek tillaridagi motam leksikasi semantik jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, ularning madaniy konnotatsiyasi sezilarli darajada farq qiladi. O‘zbek xalqida motam bu jamoaviy birdamlik, sabr va duoning ifodasi bo‘lsa, nemis madaniyatida u individual kechinma, ruhiy tozalanish va osoyishtalikni topish jarayonidir.

O‘zbek tilidagi motam leksikasi diniy terminlar (duo, marhum, sadaqa) bilan boyitilgan bo‘lsa, nemis tilida u psixologik va hissiy tUSDagi so‘zlar (Verlust, Trauer, Abschied) orqali ifodalanadi. Bu holat har ikki xalqning dunyoqarashi, hissiyati va madaniyatidagi ustuvor qadriyatlarni ko‘rsatadi: o‘zbeklar uchun ijtimoiy birlik va e‘tiqod, nemislar uchun esa shaxsiy sabr va ruhiy tinchlik muhimdir.

Motamga oid leksik birliklarning bunday farqlari tilning faqat aloqa vositasi emas, balki xalqning ichki dunyosi, hissiyati va madaniy xotirasining aks-sadosi ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu sababli, motam leksikasining lingvokulturologik tahlili xalq ruhiyati va madaniy tafakkurini anglashda beqiyos ilmiy ahamiyatga ega.

Ushbu tezisda nemis va o‘zbek tillaridagi motam hodisasi bilan bog‘liq leksik birliklar lingvokulturologik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, motam mavzusi har ikki xalq madaniyatida o‘ziga xos diniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘langan. Nemis tilida motamga oid so‘z va iboralar ko‘proq hissiy-psixologik holatni ifodalasa, o‘zbek tilida ular diniy e‘tiqod, urf-odat va ijtimoiy birdamlikni ifodalaydi.

Shuningdek, o‘lim va yo‘qotish bilan bog‘liq leksik birliklar har ikki tilda xalqning dunyoqarashi, qadriyati va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik belgilar sifatida namoyon bo‘ldi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, motam hodisasi nafaqat til tizimida, balki xalq madaniyatining ichki ma‘naviy qatlamlarida ham chuqur iz qoldirgan. Shu bois, bunday tahlillar xalqlararo madaniy muloqotni rivojlantirish, tarjima jarayonlarida ma‘no nozikliklarini to‘g‘ri aks ettirish va til orqali milliy mentalitetni anglash uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

### **ADABIYOTLAR RO‘YXATI:**

1. Humboldt W. von. On Language: The Diversity of Human Language-Structure and its Influence on the Mental Development of Mankind. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – P. 300.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 2003. – P. 256.
3. Sharipova D. Cultural semantics of death-related expressions in German and Uzbek languages. – T.: UzSWLU Press, 2020. – P. 142.

25-Oktyabr, 2025-yil

4. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words. – New York: Oxford University Press, 1997. – P. 285.

5. Абдурахмонова М. Til va madaniyat o‘zaro aloqadorligi masalalari. – T.: Fan nashriyoti, 2019. – B. 128.

6. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов русского языка. – М.: Русский язык, 2008. – С. 512.

7. Кунин А.В. Фразеология современного немецкого языка. – М.: Высшая школа, 2005. – С. 480.